

J. A. Viinsted og højskolen på Ågård

Af *Dorrit Andersen*

En lille halv snes kilometer syd for Flensborg møder man ved den gamle Slesviglandevej gennem Oversø sogn et vejskilt, der viser af mod øst til »Augaard«. Kun få er vel i dag klar over, at her lå 1863–89 Ågård Landboskole, den eneste danske højskole på den tid syd for den nuværende grænse.

Hvordan gik det til, at der kom til at ligge en højskole her på dette tidspunkt, og hvordan kom den til at fungere?

Planerne om en højskole i Angel

Planerne om en højskole i det sprogligt blandede og overvejende slesvig-holstensk orienterede Mellemslesvig udgik fra kredsen omkring Rødding Højskole. Den havde som landets første begyndt sin virksomhed i 1844 med professor Chr. Flor som igangsætter og forstander 1845–46.

I 1850'erne og 60'erne blev der hyppigt rettet kritik mod Rødding Højskole ud fra den betragtning, at skolen på den dansksindede egn, den lå, var uden national betydning. Det førte bl.a. forstanderen 1850–62 Sofus Høgsbro ud i overvejelser om at flytte skolen længere sydpå til Sundeved eller Gråsten. Disse planer løb dog med tiden ud i sandet. Allerede 1853 havde Høgsbro også tanker om en højskole i Mellemslesvig som modtræk mod en tysk skole, der 1845 var oprettet i Ørsbjerg på nordsiden af Slien. Den havde dog standset sin virksomhed igen 1857.¹ Tanken om at placere en dansk højskole sydpå var imidlertid fortsat levende, og man koncentrerede overvejelserne om en placering i Angel, der vel kan betegnes som kerneområdet i Slesvig for den slesvig-holstenske og danskfjendtlige stemning. I 1857 skrev Høgsbro imidlertid til H. N. Clausen: »I Flensborg mener de indflydelsesrigeste mænd efter sigende, at man hellere må få en agerdyrknings-skole oprettet i Angel ...«², altså ikke en grundtvigsk højskole som Rødding.

Det blev Chr. Flor, der med størst overbevisning og tilsidst også med resultat arbejdede for skolens oprettelse. Planerne støttedes af den indflydelsesrige Th. A. J. Regenburg, departementschef i det slesvigske

ministerium og skaberen af den offensive danske sprogpolitik i Mellemlesvig i tiden mellem de to slesvigske krige. Høgsbro var noget skeptisk. I 1858 skrev han til Flor: »Angående en skole i Angel, da er det nu som altid mit højeste ønske at hjælpe til at fremme danskheden og fortrænge tyskheden her i Sønderjylland, og jo sydligere, det kan ske, des kærere ville det være mig. Jo mere kamp mod de tysksindede des bedre. – Derfor har jeg heller ikke noget imod at begynde en skole i Angel, ja, ville det endog gerne, når jeg troede, det kunne lykkes. Efter mit kendskab til forholdene tror jeg det nu rigtignok ikke muligt at få flere elever fra selve Angel ved at lægge en skole dér frem for på Gråsten ...« Høgsbro nærede også de største betænkeligheder ved økonomien i foretagendet.³ – I begyndelsen af 1862 blev planen pludselig genoplivet, og den, der skulle føre den ud i livet, blev en højskolelærer ved Rødding, J. A. Viinsted.

J. A. Viinsted

Johan August Viinsted var egentlig døbt Wiinstedt, men fordanskede af nationale grunde sit navn omkring 1864, hvilket ikke var ualmindeligt. Hans egen stavemåde af navnet følges i denne artikel. Viinsteds fader, der var født i Skåne, var handskemager og hvidgarvermester Johan Peter Wiinstedt. Socialt hørte familien til det bedrestillede borgerskab i København. J. A. Viinsted var født i 1830. I 1851 tog han farmaceutisk kandidateksamen med udmærkelse og arbejdede de følgende seks år på flere københavnske apoteker, sidst på Hofapoteket. Imidlertid var det de moderne landbrugsfaglige teorier, der havde hans store interesse. Det var ikke ualmindeligt på denne tid, at folk med interesse for landbrugsvidenskab havde farmacien som grunduddannelse. Landbohøjskolen i København begyndte nemlig først sin virksomhed i 1858. Efter sin eksamen fortsatte Viinsted med at uddanne sig ved kemiske studier, bl.a. hos professor J. G. Forchammer på Polyteknisk Lærestanstalt, en af tidens førende kemikere og geologer. Viinsted ønskede at nyttiggøre sin teoretiske viden i det praktiske landbrugs tjeneste. I nogle år ejede han således en jysk landejendom.

På en eller anden måde var Sofus Høgsbro blevet opmærksom på Viinsted, og i 1856 opfordrede han ham til at komme til Rødding, hvor han fra februar 1857 overtog den undervisning i naturfagene, der dengang fandtes på højskolen. Højskolens virke sigtede på landbefolkningen, og eleverne skulle også have et konkret, praktisk udbytte af deres højskoletid. Viinsteds fag på Rødding blev naturvidenskaberne,

landmåling, nivellering og agerdyrkning, senere kom tillige læren om husdyrene. Viinsted viste sig hurtigt at være i besiddelse af glimrende pædagogiske evner. »Han synes at være meget vel skikket til sin plads og lige så vel at vinde elevernes som sine medlæreres gunst«, var Høgsbros vurdering.⁴

Også flere elever har omtalt Viinsted med anerkendelse. En elev fra vinteren 1857–58 skriver således: »Han udfyldte sin stilling her på en udmærket måde; men han blev så overlæsset med arbejde, at han umulig kunne have holdt ud dermed i en længere årrække. Hans foredrag var så klare, så velformede og forberedte, at selv vi bønderkarle, som aldrig havde haft den mindste forståelse af, hvad kemi og fysik egentlig var, mageligt kunne følge med i hans foredrag. Hans eksperimenter har jeg kun set overtruffet på de højere læreanstalter i København. Én og anden af eleverne kunne skulke i enkelte af Knudsens timer; men i Høgsbros og Viinsteds timer mødte alle.«⁵

Det grundtvigske idégrundlag for højskolen havde Viinsted imidlertid ikke sin rod i. Et medlem af højskolens bestyrelse, sognepræst Helweg, Haderslev, skrev således til Chr. Flor den 5. december 1857: »Wiinstedt, naturmanden, er netop naturmand; hvad det åndelige element, det grundtvigske skal sige, ved han ikke; dog klages der ikke over nogen opposition fra hans side. For øvrigt synes han at være fortræffelig, velbevandret i sine vidtstrakte fag og mere til, livlig og udrustet med ikke ringe læregaver. Han må ubetinget regnes for en akquisition; jeg antager, at de fag aldrig har været i bedre og mere passende hænder ...«.⁶

Viinsted fik en for tiden god løn. Hans kollega, den kendte højskolemand Jens Lassen Knudsen, refererer 1862 en diskussion på et møde hos Høgsbro med bestyrelsesformanden Chr. Flor og højskolens lokale støtter. Flor havde sagt, »at man ikke måtte byde »den herre« mindre [end 600 rdl. om året]: Han opofrede et så behageligt liv i København »i kunst og videnskab«, og hans familie lod ham høre, at han drog over »på heden« ...«⁷

En vis latent spænding har der været på skolen mellem Viinsted og de grundtvigsk bevidste lærere som Knudsen. Mens Høgsbro, også for at imødekomme en skepsis i de kredse, der skulle sende elever til højskolen, havde forholdt sig relativt neutral til det grundtvigske, accentueredes spændingen, da Ludvig Schrøder tiltrådte som forstander 1862. Han skriver selv om sine første indtryk fra Rødding, hvor han også havde undervist en tid i 1861: »Der havde i Rødding for en del år tilbage været en brydning imellem de lærere, der havde den naturviden-

Professor Christian Flor (1792–1875) havde i 1830'erne og 1840'erne været en hovedkraft i den fremvoksende dansk-nationale bevægelse i Sønderjylland, bl.a. som igangsætter af Rødding Folkehøjskole. I 1860'erne boede han i København, men havde stadig indflydelse i det sønderjyske arbejde. Det konkrete initiativ til oprettelsen af højskolen på Ågård synes at have været hans, og han var den nærmeste rådgiver for forstanderen J. A. Viinsted i de følgende år. (Det kgl. Bibliotek).

skabelige og landøkonomiske undervisning, og dem, der havde de historiske fag. Eftervirkningerne deraf var vedblevet i de følgende år, hvor godt end forholdet var imellem lederne af den forskellige slags undervisning. Det hang ligesom i væggene, at eleverne skulle dele sig imellem de to slags lærere. Da Viinsted skulle have sin egen skole (Ågård i Angel) i foråret 1863, fik vi ordnet det således, at Rasmus Fenger skulle være hans efterfølger.«⁸ Skarpere udtrykte Ludvig Schrøder det i et brev til Fenger, fru Schrøders fætter, da Viinsteds rejse var afgjort: »Vi lever forresten i bedste forståelse med Wiinstedt; men han kan kun tale om de mest udvortes ting. Han er født i Pilestræde, og De i Slots-Bjergby [en grundtvigsk vakt egn]. Det er betegnende.«⁹

I sin alderdom har Viinsted skrevet lidt om sin nationale udvikling, hvor han ikke lægger skjul på, at hans miljø stod fremmed for denne

sag. I Nordslesvigsk Søndagsblad 1901 gengives således et fordrag, Viinsted havde holdt i den sønderjyske forening i Horsens. Viinsted fortæller heri, at før 1848 vidste folk i Danmark kun meget lidt om Sønderjylland. »I min barndom (trediverne) vidste man ikke bedre i den jævne borgerstand, end at viktualieskibene, der kom fra Kappel, kom fra Holsten, og det hed altid, når disse var kommet: »at nu var holstenerne kommet«, og huset i vort hjem forsynedes da med smør, ost, pølser etc. for et længere tidsrum.« Krigen 1848–50 havde ændret synet på forholdene, men da den var blevet vundet af Danmark, »mente vi unge, at nu var alt i orden og Sønderjylland uløseligt forbundet til moderlandet, så at man atter helt kunne ofre sig i sin gerning i livet og dygtiggøre sig så meget som muligt i denne.« Så havde Viinsted 1856 fået Høgsbros tilbud om at blive lærer i naturfagene ved Rødding. »Jeg tog mod tilbudet, skønt jeg fuldtud følte, at jeg ville få en del vanskeligheder at overvinde, inden jeg kunne magte at behandle fagene i frie foredrag, således som tilfældet var her; men forsøget lykkedes, og de år, jeg tilbragte her (fra februar 1857 til maj 1863), betragter jeg som nogle af de lykkeligste og indholdsrigeste i mit liv, og de blev ved den vekselvirkning, som fandt sted mellem befolkningen i Nordslesvig og skolen, af særlig betydning også for mit nationale liv ...«

Planerne om en sydlig højskole virkeliggøres

Allerede i 1858 havde Flor haft Viinsted i tankerne som den mand, der kunne lede en højskole i Angel.¹⁰ Efter at have hvilet nogle år blev planen pludselig genoplivet i begyndelsen af 1862. I et brev den 18. januar 1862 foreslog Flor Viinsted at oprette en højskole i Angel. Det er nærliggende at tro, at forsøget på at realisere den gamle plan netop nu, har en sammenhæng med et forestående forstanderskifte på Rødding. Den 7. januar 1862 havde Sofus Høgsbro nemlig opsagt sin forstanderstilling med virkning fra 1. oktober. Han havde allerede forinden udset den unge, stærkt grundtvigske teolog Ludvig Schrøder til sin efterfølger. Høgsbro og Flor, der så varmt var gået ind for Viinsted, forudså rimeligvis, at Schrøder ville ønske en anden lærer i landbrugsfagene.

Viinsted blev både glad og overrasket over forslaget om, at han skulle lede en ny højskole i Angel og forstod samtidig det nationale betydningsfulde i opgaven. Dog havde han også en anelse om, at Flors motiver til forslaget måske var lidt blandede. »Det forundrede mig en del at se, at De i stedet for at beholde mig her ved skolen ønsker mig hensat til Angel, hvor De altså må antage, jeg kan gøre mere gavn end

her. Dog vil jeg ikke fordybe mig i de grunde, som, foruden den velvilje De derved viser mig, ellers kunne have bevæget Dem til at henvende Dem til mig ...«. Viinsted mente, at skolen »må kunne gå, hvis der ellers er, som mange påstår, endnu mange steder en god dansk grund i befolkningen ...«. ¹¹

Viinsted rejste straks sydpå for at se på egnede ejendomme i Angel og optog samtidig for at få gode råd kontakt med de lokale præster, der var de trofaste støtter for Regenburgs politik, f.eks. provst Aleth Hansen i Grumtoft. Viinsted mente, det var nødvendigt at placere skolen på en stor landbrugsejendom, således at den teoretiske undervisning kunne kombineres med praktisk arbejde, »da både provst Hansen og de øvrige, jeg talte med, derom var enige i at mene, at angelbonden næppe ville sende sin søn derhen, når der ikke var nogen praktisk undervisning ved siden af den teoretiske.« ¹² Det var pålagt Viinsted at være diskret under sin færd i Sydslesvig; men præsterne havde

Th. A. J. Regensburg (1815–95) var den embedsmand i det slesvigske ministerium, der ledede kirke- og skolepolitikken i tiden mellem de to slesvigske krige. Han var drivkraften i den offensive danske sprogpolitik i Sydslesvig, og oprettelsen af højskolen på Ågård, som han skaffede økonomisk støtte både før og efter krigen 1864, kan betragtes som et sidste forsøg på at vende den nationale udvikling i Angel. (Det kgl. Bibliotek).

åbenbart svært ved at holde tæt, for Viinsted beretter, at der hurtigt begyndte at gå rygter om, at nu skulle Røddingskolen flytte derned.¹³

Der skal ikke her redegøres nærmere for de mange fejlslagne planer om overtagelse af en egnet ejendom. Der blev også intrigeret mod Viinsteds planer af hans nærmeste forgænger på Rødding Edv. Thomsen, der nu var vejkonduktør i Flensborg. Thomsen havde måttet forlade Rødding, da han arbejdede for, at skolen skulle gøres til en rent kundskabsmeddelende undervisningsanstalt.¹⁴ Han ønskede den nye skole lagt i eller ved Flensborg, mens Viinsted mente, »... at Flensborg by i så stor nærhed aldrig ville være gavnlige for eleverne.«¹⁵ Samtidig forsøgte Thomsen at opnå økonomisk støtte fra det slesvigske ministerium til at oprette sin egen skole i Flensborg by. Den skulle i givet fald begynde som et kursus for landvæsenlærlinge, der derefter ville videreuddanne sig i Skotland, der dengang var et foregangsland på området.¹⁶ Denne plan opnåede han dog ikke tilstrækkelig økonomisk støtte til at gennemføre.

Sommeren 1862 kom, uden at der var fundet en egnet ejendom til den nye højskole. I juli rejste Viinsted på et flere måneder langt studieophold i England og Skotland. Hertil havde han modtaget økonomisk støtte både fra Slesvigske Ministerium og Landhusholdningsselskabet.¹⁷ Begrundelsen for Viinsted til at foretage denne studierejse var, at mange spurgte ham ud om forholdene i disse lande, at flere af eleverne fra Rødding tog dertil, og at der på Røddingegnen og langs vestkysten i det hele taget var en stigende interesse for engelsk og skotsk landbrug og kvægavl. Hertil kom, at Viinsted mente at kunne lære af landbrugsskoler derovre med henblik på den skole, han selv skulle oprette. I den beretning, han senere skrev om rejsen, er der imidlertid ingen omtale af engelske skoler.¹⁸

Efter hjemkomsten fra England fortsatte Viinsted sin søgen efter en egnet ejendom i Angel. Pastor A. Henningsen i Oversø havde allerede om sommeren foreslået Regenborg, at Viinsted skulle se på gården Ågård i Oversø, og i november gjorde Viinsted i et brev til Flor stillingen op: Ågård var den bedste mulighed.¹⁹ Pastor Henningsen glædede sig over denne udvikling. Således skrev han til Regenborg: »Erhvervelsen af denne gård i dette øjemed opfylder mig ganske i håbet om, at den under en fornuftig (ikke grundtvigiansk) bestyrelse vil kunne virke til gavn for den nationale sag her i Slesvig.«²⁰ Også Viinsted så optimistisk på fremtiden: »Interessen er forøvrigt nu stærkt i vækst i Oversøegnen, og jeg tør sige gunstig for sagen, i det mindste så længe man ikke ved, at det er regeringen, der har sat det igang. Jeg

gør også mit bedste, for at sagen skal betragtes som en privat entrepriise af mig, mens jeg dog ikke lægger skjul på, at jeg venter en årlig understøttelse af regeringen ...«. ²¹

Ågård Landboskole 1863

I begyndelsen af 1863 gik købet af Ågård i orden. Købssummen var fastsat til 13.500 rdl. Via Slesvigske Ministerium fik Viinsted ikke en årlig understøttelse, men tre lån fra den danske stat på i alt 11.000 rdl., der 1864 blev gjort rentefri, samt et særligt tilskud 1864 på 500 rdl. ²² Men udgifterne blev også store for Viinsted, der i løbet af 1863 måtte foretage ombygninger af ejendommen for at indrette den til højskole.

Ågård er en gammel ejendom, hvis historie kan føres tilbage til Middelalderen. Den ligger i den østlige del af Oversø sogn, tæt ved Trenen. ²³ Den ligger således ikke i selve Angel, men ganske tæt på. Til gården hørte 120 td. land. Heraf var de 10 skov, 10 tørvemose, 20 eng og 70 ager, mens resten var krat, hede og kærjord. Generelt var jorden meget stenet. ²⁴ For at gårdens landbrug skulle kunne drives rentabelt efter moderne principper, skulle der store forbedringer til. Den tidligere ejer havde mest levet af tørveskæringen. Økonomisk synes gården at have været en tvivlsom investering, som det skulle vise sig i de følgende år, og en del tyder på, at det ikke lykkedes Viinsted helt at sætte skik på den.

Den 6. maj 1863 skulle skolen på Ågård begynde sin virksomhed. I mellemtiden havde skolen efter Viinsteds forslag fået navnet Ågård Landboskole. Højskole indgik således ikke i navnet, formentlig fordi det kunne virke for nationalt provokerende. Forståelsen for de grundtvigske højskoletanker var heller ikke udbredt blandt de danske ledere sydpå, som det er antydnet i det foregående. Landboskole var på denne tid i Danmark en betegnelse for en mellemting mellem de rene landbrugsskoler og folkehøjskolen; men i praksis ønskede Viinsted ikke at lægge nogen afstand til folkehøjskolen. Hans undervisningsplan fulgte forbillederne fra Rødding. ²⁵ I en lille trykt præsentation af skolen fra 1863 fremstilles dens formål således:

»Ågård Landboskole i Oversø ved Flensborg har til formål at give unge, konfirmerede mennesker kundskab om, hvad de som vordende agerbrugere bør lære at kende til et fremadskridende landbrug med de dermed i forbindelse stående naturvidenskaber, og ved siden deraf give dem lejlighed til at samle sig de kundskaber, som behøves til almindelig dannelse. – Undervisningen sker væsentlig ved frie foredrag af lærerne

og jævnlig overhøren af det gennemgæede. Der lægges især vægt på at skærpe den unges eftertanke for hans daglige virksomhed og alt, hvad der lever om ham, samt vække og styrke sansen for fædrelandet.« Undervisningen var beregnet til at vare et år, opdelt i et vinterhalvår, hvor undervisningen begyndte, og et sommerhalvår. Om vinteren skulle gennemgås husdyravlen, kemi, naturlære, jordbundslære, matematik, historie, jordbeskrivelse, tegning, regning, forskellige skriftlige arbejder, tysk og engelsk. I sommerhalvåret skulle undervises i agerdyrkningslære, plantelære, landmåling og nivellering, historie og jordbeskrivelse (fortsat fra vinterhalvåret), korttegning, regning, skriftlige arbejder, tysk og engelsk. Så vidt muligt skulle to eftermiddage om ugen anvendes til deltagelse i markarbejder.²⁶ Om undervisningen faktisk blev realiseret fuldstændig efter denne plan, kan man ikke sige; men eleverne blev næppe inddraget i praktisk markarbejde, så vidt man kan skønne af det bevarede brevstof.

Den 22. april 1863 holdt Rødding Højskole et muntert afskedsgilde for Viinsted, hvor pastor Helweg som bestyrelsesmedlem bragte skolens tak. Også pastor Sveistrup, Rødding, deltog livligt i gildet. Den 25. april 1863 rejste Viinsted så for at påbegynde sin ofte ensomme gerning på Ågård.²⁷

Men Viinsted gik til opgaven med optimisme og en evne til altid at se det positive i tingene. »Nu har jeg haft lejlighed til at se gården nærmere efter og er nok så fornøjet med den, som da jeg købte. Rigtignok må jeg betragte vintersæden som mislykket, dels på grund af den sildige udsæd og dels som følge af det kolde forår, ligesom græsset heller ikke rigtig vil komme af mangel på regn; men det første år må man jo være forberedt på sådanne uheld.«²⁸

Skolen begyndte med seks elever. Det var det antal, der var plads til, før der blev bygget en 2. etage til hovedbygningen. Glad skrev Viinsted til Flor: »Skolen er altså nu begyndt, kendsgerningen er der, og nu vil vel snart tyskernes hyl høres over dette daniseringsforsøg. Mærkelig nok, at man hidtil intet har hørt fra den kant derom; men jeg er også kun ved begyndelsen ...«²⁹

Af de seks elever i sommerhalvåret 1863 kom de to fra Sundeved, to fra Tøndereggen, én fra Als og én fra Dalby ved Kolding. To af dem var fulgt med Viinsted fra Rødding.³⁰ De manglende reaktioner fra tysksindet side hænger muligvis sammen med, at der ikke var kommet elever fra Sydslesvig. Det skulle vise sig at være et problem i de kommende år at få elever fra skolens naturlige opland.

Viinsted havde håbet, at landboforeningen i Haderslev amt ville

oprette fripladser ved skolen, og havde også talt med de fremtrædende danske førere Peder og Laurids Skau om det; men det blev ikke til noget. Kredse i amtet under påvirkning af den tidligere omtalte Edv. Thomsen havde planer om at oprette en realskole for bondesønner i Haderslev som en forberedelse til en uddannelse på Landbohøjskolen.³¹ Disse planer blev dog ikke ført ud i livet, måske fordi krigen i 1864 kom imellem.

Den første sommer fik Viinsted sin dag besat med undervisning fra morgen til aften. Flere forsøg på at skaffe en hjælpelærer til skolen var mislykkedes. Istedet påtog degnen i Oversø Ditlev Henrik Ross, den senere forstander på højskolen på Søgård ved Vamdrup 1865–76, sig undervisningen i tysk og i Danmarks historie.³² Det øvrige tog Viinsted sig af selv, også fag, han ikke før havde undervist i som f.eks. verdenshistorie. »Det falder mig svært at få den fornødne tid til forberedelse, skønt man i reglen er på benene fra 5 morgen.«³³ Om efteråret 1863 fik han dog en ung lærer som medhjælper, Adolf Johannes Lund fra St. Heddinge. Lund var uddannet på Tangs seminarium og var anbefalet Viinsted af Flor. Viinsted var glad for denne medhjælp, »en livlig ung mand med gode kundskaber i de fag, han skal overtage, og som særdeles godt forstår at omgås eleverne, han spiller tålelig godt fiolin og synger ret kønt, hvorfor sangen også af og til lyder blandt os ...«³⁴

Den ugifte Viinsted havde ikke kunnet medbringe en hustru til hjælp i husholdningen, der i begyndelsen blev forestået af to piger. »Med husholdningen går det helt galant. Det er et par flinke piger begge to, jeg har fået, og de får sandelig ikke tid til at dovne. Det går i kort galop fra morgen til aften, hvad ikke er så underligt, når man husker, vi er en snes mennesker til daglig til bords, og der er 16 køer daglig at malke. Maden er helt god, som jeg kan ønske den, ligesom jeg også kan mærke på alle folkene om mig, at de er fornøjede ...«³⁵

At Viinsted dog ikke altid fandt den huslige situation tilfredsstillende fremgår af et brev til Ludvig Schrøder om efteråret 1863: »Jeg er desværre ikke blevet forlovet endnu, og det har længere udsigter end nogensinde før, til at denne interessante begivenhed finder sted. Jeg har forgæves set efter, hvor jeg kommer, om der ingen er, som kunne finde nåde for mine øjne, men nej, ingen, slet ingen ...« Han omtaler så med stor varme den glade og muntre fru Schrøder på Rødding, der spredte solskin om sig.³⁶ I slutningen af året havde Viinsted bestemt sig til at ansætte en husholderske. »Det kan jo være, det kan blive helt godt; men

nu er udsigterne til at få en kone i huset blevet betydeligt formindsket, da den væsentligste årsag til at få en sådan er taget bort.«³⁷

I brevene fra 1863 er det tydeligt, at Viinsted ofte længes efter den gamle, muntre omgangskreds på Rødding. I det omfang, tiden tillod det, forsøgte han dog også at etablere kontakter i sine nye omgivelser. Omgangskredsen havde i de første uger indskrænket sig til præste- og degnefamilien i Oversø. Men efter tre ugers ophold på Ågård mente Viinsted alligevel at kunne fælde som over de sydslesvigske præster: »præsterne herved kan jeg ikke ret bruge. De er mig for materielle. Jeg kan ikke nægte, jeg savner Sveistrup [den grundtvigske præst i Rødding] en del.«³⁸ Senere gik det bedre. Viinsted fik f.eks. en god kontakt med pastor H. F. Feilberg i St. Vi, den senere kendte folkemindesamler. Efter sit første besøg mente Viinsted, at han kunne få stor fornøjelse af at omgås Feilberg, »da han foruden andre dyder jo har stor interesse for planterne, hvad også er mine yndlinge ...«³⁹ Til forklaring tjener, at folk med farmaceutisk uddannelse i ældre tid havde et stort botanisk kendskab, fordi kendskabet til de forskellige planters lægelige brug var var vigtigt, da apotekerne i overvejende grad selv var henvist til at fabrikere den nødvendige medicin. En videregående botanisk interesse blev ofte en følge af disse uddannelseskraav. For Viinsted blev det til flere besøg hos og genbesøg af H. F. Feilberg.⁴⁰

Befolkningen som sådan fik Viinsted ikke meget kontakt med i 1863, hvilket han ofte beklagede i sine breve. Hans første, optimistiske indtryk af befolkningen var i maj 1863, at den var »helt godt stemt for mit forehavende, så vidt jeg kan mærke. Jeg taler dansk med alle, jeg kommer i berøring med, og det er sjældent, man ikke svarer mig på dansk, ihverttilfælde forstår man mig. De gamle er det især en fornøjelse at tale med. Man kan ordentlig mærke, de bliver glade ved ret at kunne tale dansk med én, som vil snakke med dem.«⁴¹ I det omfang, han kunne overkomme det, forsøgte Viinsted også at komme i kontakt med den lokale befolkning. Om efteråret kunne han således berette til Flor om en festlig sammenkomst i Oversø: »Hvad ellers forholdene angå herovre, da tales der jo nok ofte om muligheden af krig; men egentlig bange er man ikke derfor, i det mindste ikke de dansksindede, hvad jeg navnlig så den 6. oktober [kongens fødselsdag], da vi havde fået en hel del bønder (med deres koner) ca. 80 samlet i kroen til et festmåltid, der var så livligt og patriotisk som vistnok ikke mange steder ellers i Danmark, og det gode resultat (alle gik fornøjede derfra) tror jeg nok til dels må tilskrives de sangkræfter, vor skole,

hvorfra naturligvis alle mand mødte, præsterede; jeg smigrer mig næsten med den tro, at det er en frugt af landboskolens oprejsning i disse egne, at sangen kom igang, thi det er første gang i de sidste tyve år, at det er sket, og præsten turde ikke have begyndt derpå, når han ikke havde haft skolen i ryggen. Det var tydeligt nok at se, at befolkningen trænger til nogen opmuntring af den slags, og jeg tror, at min færd ved den omtalte lejlighed ikke bidrog til at svække det gode omdømme, jeg hidtil har erhvervet mig her på egnen, og beholder vi blot fred her i landet, skal der også nok komme elever fra disse egne til mig.«⁴²

Vinterskolen på Ågård 1863–64 og krigen 1864

Vinterskolen, der skulle begynde til november, tegnede lovende for Viinsted. Efter ombygningen kunne skolen nu rumme 24 elever, og 17 meldte sig til vinterskolen. Til sammenligning kan tjene, at Rødding på denne tid havde 30 elever. To af Viinsteds elever var tidligere Røddingelever. Af de øvrige 15 kom elleve fra Nordslesvig, én fra Nørrejylland, én fra Sjælland, én fra Langeland og endelig én fra Gelting, »jeg har da også fået hul på egnen her syd for«, skrev den optimistiske Viinsted.⁴³ Alt tegnede således relativt lyst, hvis det ikke havde været for den tilstundende krig.

Den 18. november havde den nye konge Christian 9. underskrevet den såkaldte novemberforfatning, der skulle være fælles for Danmark og Slesvig og opløse den nære forbindelse mellem Slesvig og det andet, tysksindede hertugdømme Holsten. Hermed havde Preussen, der fik Østrig med sig, fået et påskud til at foretage militære skridt mod Danmark. Preussen ville gøre den augustenburgske hertug Friedrich til herre i Slesvig-Holsten, troede man. Viinsted skrev om stemningen før krigsudbruddet, at der naturligvis ikke var »den ro som tidligere før kongens død, de tysksindede taler naturlig nok nu i højere toner, men uden at jeg tror, de dermed skræmmer eller vinder nogen af de dansksindede for deres mening. Prætendenten [augustenborgeren] bliver i almindelighed anset for en meget ubetydelig person, som ingen synes at have lyst at befatte sig med, og når man i København mener, at det går tilbage med danskheden herovre, da er det i det mindste for denne egns vedkommende en misforståelse, som beror på de tysksindedes mere åbne og dristigere fremtræden: det er af disse forbigående bevægelser, som enhver sådan krise, som den nærværende fører med sig, så længe den endelige ro ikke er tilvejebragt, og et par generationer er uddøde.«⁴⁴

Øverst ses Ågård i 1971 (amatørfoto) og nederst i 1983 (foto: Jens Peder Meyer). Gården, hvor højskolen fik til huse, var en halvgård fra midten af 1700-tallet. Den øverste etage lod Viinsted bygge i 1863 for at gøre huset stort nok til højskolebrug. – En skæmmende modernisering i de seneste år har fjernet de gamle vinduer og døre og dermed berøvet huset meget af dets særpræg.

Til Høgsbro skrev Viinsted 17. december om sin bekymring for skolens fremtid under krigstruslen; men han ønskede også, at Danmark skulle stå fast på sin ret til at betragte Slesvig som en del af Danmark.⁴⁵ Krigen begyndte, og i begyndelsen af februar forlod eleverne og lærer Lund skolen, der således måtte standse sin virksomhed. Træfningen ved Sankelmark den 6. februar 1864 under den danske hærs tilbagetog fra Danevirke fandt sted ikke langt fra højskolen og gjorde et dybt indtryk på Viinsted. Han skrev således til Høgsbro: »Hvilke dage er ikke henrundne, siden jeg sidst skrev! Jo, det her er krig med alle dens rædsler, det stakkels Oversø har rigtignok måttet føle, hvad det vil sige at have fjender i landet ... Her ved Oversø blev, som De ved, gjort et ophold og fjenden således standset, at han ikke kunne forfølge videre. Det var en hård kamp, 500 østrigere siges at være blevet på pladsen og 1000 sårede, ca. 30 officerer mistet, og derimellem er to oberster begravet på Oversø kirkegård. Jeg så valpladsen et par dage efter kampen; men Gud bevare mig oftere at se noget sådant. Det var et forfærdeligt syn. Jorden var bogstavelig oversået med lig og dele af munderingen og menneskelemmer etc. De danske i Flensborg hentede vore faldne, rigelig et halvt hundrede, hvoriblandt to officerer; men østrigerne har nok også begravet nogle. Efter kampen har vi haft en forfærdelig indkvartering, som har så omtrent udpint og udplyndret det lille, fattige Oversø, især har degnen lidt dér. Det er navnlig de ungarske husarer, som er noget sandt røverpak, da de stjæler alt, hvad der kommer inden for deres område, og sælger det igen for en ubetydelighed til den første den bedste.« Ågård var dog nogenlunde blevet skånet på grund af sin afsides beliggenhed.⁴⁶ I Nordslesvigsk Søndagsblad 1901 har Viinsted skrevet en udførlig beretning om sine indtryk af krigshandlingerne på egnen.

Viinsted blev på gården, hvis drift naturligvis led under krigen. Han måtte selv tage fat ved landarbejdet og beklagede sig over, at hans ryg var blevet for stiv til det.⁴⁷ Fra 25. marts til 26. november 1864 findes ingen breve bevaret fra Viinsted, der kan fortælle nærmere om, hvordan denne vanskelige tid gik. Den 16. september kunne hans broder i København dog skrive i sin dagbog: »... træffer August hos Nutzorns. Jeg havde ventet at træffe ham nedslået eller i det mindste alvorlig; men det var ikke tilfældet. Han var amusert som sædvanlig og ikke en smule anderledes både i sind og skind; han havde endnu ikke opgivet håbet om Slesvig, men derimod om at få sin gård igang ... Han blev kun til næste morgen, da han rejste tilbage med et skib, som skulle hente slesvigske flygtninge.« Den 16. oktober skriver broderen dog, at

Viinsteds sidste brev var skrevet i en meget deprimeret stemning; men den 14. november var stemningen igen skiftet: »Brev fra August. Han har fået en mængde elever – hele to! – og stoler trygt på, at det vil gå godt med hans planer.«⁴⁸

Viinsted og virksomheden på Ågård 1864–69

Ja, det var virkelig lykkedes at få skolen på Ågård igang igen, mens Rødding Højskoles folk, Schrøder, Fenger og Nutzhorn, valgte at flytte nord for den nye grænse til Askov. Det meste af vinteren 1864–65 havde Viinsted 5–6 elever fra Sundeved og én fra egnen, og han måtte alene bestride undervisningen. Om stemningen efter 1864 skrev han til pastor Henningsen, der havde måttet fortrække til København: Det var anstrengende at forestå undervisningen alene, »men når man har flinke elever, lettes arbejdet, og i den henseende har jeg navnlig meget glæde af sundevederne, der ret er et par vakre fyre og danske med liv og sjæl. Det er overhovedet en fornøjelse at tale med folk fra Sundeved i denne tid, thi hvis de ikke før var danske, er de blevet det nu, efter at de har lært tyskerne nærmere at kende, og hos dem alle er det faste håb, at gengældelsens tid vil komme. Der er, som en elev skrev til mig, vakt en begejstring for den danske sag, som ikke har været siden 48 og næppe engang da. Anderledes er det her omkring. De dansksindede hænger med hovedet og har ingen ret tillid til fremtiden. Det højeste, de håber og til dels ønsker, er, at den danske konge må blive hertug her ...« Forøvrigt svinder demonstrationerne, skriver Viinsted, »de slesvigholstenske flag er nu opslidt, og folket har – med de store statsudgifter for øje – ikke råd til at købe ny, så det ser knap så broget ud i Flensborg som før. Mærkeligt er det ellers, at jo længere man kommer i Angel mod Slien, des roligere er folk. Der ser man ingen faner på kirkerne, folk siger meget forsigtigt og forudfølende, »vi har før set, det er gået galt.« Der var også spændinger i Oversø, og indkvarteringen af soldater på Ågård medførte uro, »dog går det i den henseende mest ud over min jomfru, som næsten straks kommer på krigsfod med dem, da hun er aldeles døv imod alle deres forlangender og klager ...«⁴⁹

Til Flor skrev Viinsted i 1864, at det daglige arbejde hjalp ham til at glemme sorgerne, og han satte sin lid til, at »den gamle af dage« ville gribe ind. Højskolens økonomi tegnede sort. »Jeg vil jo ikke nægte, det gør mig ondt at tænke mig muligheden af opbrud, da der altid er noget meget, meget nedtrykkende i at se et håb, der en tid tegnede til at gå i opfyldelse, slå fejl; men på den anden side er livet her nu ikke længere så

fornøjeligt. Der er noget meget tomt i ikke længere at have en fortrolig ven i nærheden, man engang imellem kunne veksle et par ord med. Alle har jo nu så godt som forladt egnen, min eneste trøst i den henseende er apoteker Zedeler i Flensborg.« Viinsted var skuffet over stemningen i befolkningen: »... at der naturligvis er en del tro og selvstændige folk her, vil jeg ikke nægte; men nu, da jeg har lært egnen lidt bedre at kende, må jeg med sorg bekende, at deres antal kun er lidet, størstedelen vendte kappen, så snart vinden slog om.«⁵⁰ I julen 1864 besøgte Viinsted nogle af elevernes forældre i Sundeved: »... hvilken modsætning er der ikke på befolkningen dér og her, hvilken dansk trofasthed og hvilket liv er der ikke blandt folk dér, ja, det føler man, når man har været der, at der endnu er håb om danskhedens liv i det meste af Slesvig ...«⁵¹

Undervisningen i vinterhalvåret 1864–65 måtte Viinsted som nævnt selv klare hver dag fra halv ni om morgenen til fem–seks tiden om eftermiddagen. Den omfattede fagene: husdyrlære, jordforbedringslære, kemi, naturlære, jordbundslære, matematik, regning, skrivning, tegning, tysk, engelsk, verdenshistorie og verdensbeskrivelse. »Eleverne må jo nærmest betegnes som landvæsenslærlinge, og jeg har derfor kun kunnet tage de to sidste af de mere dannende fag med; men til gengæld samler jeg så eleverne tilligemed fire andre unge svende fra nabolaget søndag og tirsdag aftener hos mig, hvor jeg da i forbindelse med en sang forelæser dem Saxe krønike, som de synes at følge med megen interesse.«⁵² På denne måde forsøgte Viinsted altså at råde bod på den manglende undervisning i Danmarks historie, som højskolerne lagde så stor vægt på.

Til sommerundervisningen 1865 fik Viinsted imidlertid kun to elever.⁵³ Alligevel fortsatte skolen trods stigende økonomiske problemer. I slutningen af 1865 ansatte Viinsted cand. theol. Adolf Knudsen (1825–73) som lærer på skolen. Formentlig er Knudsens kontakt til Ågård kommet gennem den tidligere medhjælper Lund, der havde vikarieret i Knudsens embede som kantor på Vallø, mens Knudsen deltog i krigen, og nu fortsatte i dette embede. Viinsted tænkte på at opgive gården, og Knudsen satte penge i den, måske for at overtage den. En understøttelse fra foreningen Danebrog i Danmark satte imidlertid Viinsted i stand til at fortsætte.⁵⁴ Viinsted var glad for Knudsen, »da han samvittighedsfuldt passer sin dont og i det hele føler sig tilfreds her, ligesom også eleverne, ja, alle mennesker, der kommer i berøring med ham, holder af ham.«⁵⁵ Knudsen blev på skolen til 1869.

Fra begyndelsen havde Viinsted forsøgt at opbygge et tidssvarende

bibliotek på skolen, og også efter 1864 lykkedes det ham at få boggaver dertil fra Danmark, f.eks. fra Landhusholdningsselskabet.⁵⁶ Ligeledes opnåede han fortsat rentefrihed for statslånet i ejendommen.⁵⁷

Gårdens drift som landbrug var dog fortsat et problem. Til aflastning fik Viinsted 1865 gennem Flor en forvalter fra Danmark, Heinrich Thomsen, der skulle sætte skik på forholdene. Det gik slet ikke. Efter mindre end en måneds ansættelse beklagede Thomsen sig i dystre toner til Flor: Skulle gården komme på fode, burde den »bortforpagtes til en dygtig mand, således at hr. Viinsted ikke har noget med et kummerligt ført landbrug at bestille ...« Gårdens tilstand var en dårlig reklame for skolen, og Thomsen mente også at have hørt bemærkninger herom fra bønderne. Thomsens formål med dette brev var sandsynligvis at overtale Flor til at arbejde for, at gården blev bortforpagtet til ham selv, for han beklagede sig over, at han ikke kunne få lov til at bestemme noget for Viinsted: »... gårdens drift interesserer ham så meget, at han aldrig afstår dens bestyrelse til nogen anden.«⁵⁸ Viinsted fandt også hurtigt ud af, at han gerne ville af med Thomsen igen. Han kunne ikke komme ud af det med de andre folk, og han måtte anses for overkvalificeret til stillingen. Kunne Flor ikke hjælpe med at finde en anden plads til ham, skrev Viinsted.⁵⁹ Efter oplevelserne på Ågård udvandrede Thomsen til Minnesota.⁶⁰

Elevtallene i resten af Viinsteds tid var svingende og aldrig tilfredsstillende. Om vinteren 1865–66 og om sommeren 1866 var der syv elever. Vinterskolen 1866–67 havde 14 elever, det højeste tal, der blev nået efter 1864. Af disse elever kom én fra Koldingegnen, tre fra Haderslevegnen, to fra Åbenråegnen, fire fra Als, to fra Lækegnen, én fra Løgumkloster og én fra Lille Solt, et nabosogn til Oversø.⁶¹ Igen kan man mærke sig den dårlige tilslutning fra Sydslesvig. Det var lykkedes at få oprettet en friplads ved skolen, der betaltes af den sønderjysk interesserede fru Hage i København. I sommeren 1867 var der seks elever, to kongerigske, tre nordslesvigske og én fra Flensborg. Kritisk blev situationen ved vinterhalvåret 1867–68, hvor der kun var tilmeldt én elev – til fripladsen! Derfor havde Viinsted ønsket at aflyse undervisningen; men denne beslutning var blevet ilde optaget »af vore venner herovre«, så undervisningen gennemførtes alligevel. Én elev mere meldte sig. Viinsted beklagede sig over folkemanglen ved landbruget, der gjorde det vanskeligt at få elever, og i 1868 over, at de unge dansksindede udvandrede til Danmark. Om sommeren 1868 var der fire elever og i vinteren 1868–69 ni.⁶²

Undervisningen fulgte det tidligere lagte mønster, forbilledet fra

Rødding. Praktisk landbrug synes eleverne ikke at have deltaget i, trods Viinsteds oprindelige hensigt herom. For Adolf Knudsen var det vigtigt at betone, at det var en højskole, han virkede på. I et brev til højskolelærer Heinrich v. Nutzhorn, Askov, skrev han således som adresse: »Ågård Folkehøjskole eller Landboskole eller hvad du vil i den retning, kun ikke »landvæsensskole«.« Han fremhæver i brevet, at skolen »er indrettet ganske efter samme plan som Rødding, så at vi altså ikke lærer eleverne landvæsenet.«⁶³ Uanset dette kan der ikke være tvivl om, at skolens styrke var Viinsteds undervisning i de landbrugsteoretiske fag.

En særlig oplevelse fik eleverne i sommeren 1866, da Viinsted sammen med andre fra egnen tog dem med på en rejse til Århus til den 10. danske landmandsforsamling. Her holdt arrangørerne en fest for de deltagende slesvigere.⁶⁴

Særlig i de første år efter krigen forsøgte Viinsted at fastholde kontakten med omegnens beboere; men det vakte den tyske øvrigheds modstand. Om to sådanne tilfælde har Viinsted fortalt i sine breve til Flor. I 1865 holdt Viinsted fastelavnsgilde for elever, tyende og nogle unge mennesker fra omegnen, »... og straks kom der almindelig bevægelse blandt tyskerne over, at de danske ville samle sig hos mig, idet det naturligvis blev udlagt som en storartet demonstration fra min side. Nå! Aftenen kom, og alt gik efter ønske, de unge morede sig fortræffeligt, danske sange og passende skåler lød ved bordet, så det var en lyst at høre på, og de unge erklærede, at sådan havde de aldrig moret sig før.« Til sidst havde de unge hæftet danebrogsflag på sig. »Herredsfogeden blev formelig belejret af klagere, som anklagede mig for, at jeg uden tilladelse havde haft offentligt gilde (man anså det nemlig for en umulighed, at jeg havde betalt det af egen lomme), at man havde sunget dansk, båret danske bånd p.p.« Viinsted blev indstævnet for herredsfogeden; men der kom ikke nogen sag ud af det.⁶⁵ Året efter holdt Viinsted et lignende gilde, »og det gik naturligvis meget patriotisk til.« Midt om natten trådte gendarmen og bondefogeden ind og befalede, at det skulle holde op. »... da jeg imidlertid, efter at vi havde fået så megen fornøjelse ud af dette besøg som mulig, atter fik dem på døren, fortsatte vi uhindret vort gilde til morgenstunden.« Den tidligere degn i Oversø, Ross, var samtidig på besøg, og det havde givet anledning til et rygte om, »at præsten også var her, og at der skulle finde vigtige politiske forhandlinger sted hos mig o.s.v.«⁶⁶ I de sidste år på Ågård synes disse forsøg at være opgivet; men på grund af det sparsomme brevstof fra disse år, kan det ikke siges med sikkerhed.

Johan August Viinsted (1830–1909) var cand. pharm. og virkede som lærer i naturfagene ved Rødding Højskole 1857–63. Efter tilskyndelse af Chr. Flor og A. Regenburg oprettede han 1863 højskolen på Ågård, som han ledede 1863–69. Derefter var Viinsted apoteker i Kjellerup (til 1876) og i Horsens til sin død. Billedet stammer fra Horsentiden, da der ikke har kunnet findes billeder fra Rødding- og Ågårdtiden. (Det kgl. Bibliotek).

Derimod fik Viinsted efterhånden en omgangskreds blandt de dansksindede borgere i Flensborg, og han fik en trofast støtte i Chr. Monrad, én af lederne af det danske arbejde i byen. Viinsted og Knudsen medvirkede endog i dilettantkomedier i Borgerforeningen. Herom beretter Viinsted til pastor Henningsen: »... hvis De var herovre, ville De kunne få den – måske dog tvivlsomme – fornøjelse at se mig, Knudsen foruden en halv snes andre personer spille komedie, nemlig »Jomfruen« af E. Bøgh og »Cousine Lotte«; skulle man ikke tro, at vi var på vej til dårekisten, når vi adstadige mennesker på vore gamle dage giver os til at spille komedie; men det er altsammen de kvindfolks skyld!«⁶⁷

De gode selskabelige kontakter, Viinsted fik i Flensborg, står i modsætning til den isolation, som skolen befandt sig i forhold til sine

nærmeste omgivelser på landet. Det er svært at dømme om, hvor stor betydning højskolevirksomheden på Ågård fik; men at skolen aldrig opfyldte det oprindeligt tilsigtede formål, at påvirke den nationale udvikling i Angel, er sikkert. Da skolen blev oprettet, var fortyskningen af Mellemslesvig for langt fremme til, at eksistensen af en højskole kunne gøre ret meget fra eller til. De optimistiske ord, der blev brugt, når der skulle skaffes penge fra Danmark, må tages med et gran salt, f.eks. når Monrad i slutningen af 1867 skrev til tømremester Kayser i København (en af de indflydelsesrige økonomiske støtter): »Betydningen af denne anstalts fortsatte virksomhed kan næppe regnes for højt. Eleverne er næsten alle bønder sønner fra Mellemslesvig [det er ikke rigtigt, jvf. ovenfor]; der opvokser i dem en slægt af nye ledere for den trofaste befolkning her i de sydlige egne.« Derimod har Monrad sikkert ret, når han i samme brev fremhæver Viinsteds indsats på et andet felt, nemlig »som sjælen i Landboforeningen for Flensborg og Omegn, der fremstod for et år siden og allerede har udrettet meget ...«⁶⁸

Denne forening skulle blive et vigtigt samlingssted for dansksindede landmænd i Flensborgs omegn. Dens oprettelse skyldtes et forslag fra Viinsted. Han fremsatte det 1865 på et møde den 1. oktober, hvor 40 mænd fra omegnen var samlet til et møde i Flensborg i anden anledning. Foreningen, der havde et uofficielt dansk sigte, blev stiftet den 28. januar 1866. Viinsted blev næstformand og gårdejer Chr. Nielsen, Vejbæk, formand. Viinsted holdt de følgende år talrige foredrag i foreningen og organiserede et samarbejde med Den nordslesvigske Landboforening, hvor han i øvrigt også holdt en del foredrag. Ved landboforeningens 25-års jubilæum i 1891 takkede formanden Chr. Nielsen specielt Viinsted som sjælen i bestræbelserne på at forsyne medlemmerne med teoretisk viden. Hans bortrejse i 1869 havde været et stort tab for foreningen.⁶⁹

Opbrud fra Ågård

Allerede i foråret 1867 havde Viinsted planer om at komme væk fra Ågård af økonomiske grunde. Han skrev til Flor, at han ville søge apotekerbevilling til et nyt apotek på Frederiksberg. Stillingen i Sydslesvig var blevet næsten uholdbar, og Viinsted tærede på den kapital, han havde fra salget af gården i Nørrejylland. Desuden var det svært at blive apoteker. Der kunne gå 10–20 år, før der blev oprettet et nyt apotek igen. Han mente også, at Knudsen kunne overtage skolen, for han havde en ikke så lille formue i baghånden. Viinsted understre-

gede, at han ikke var ked af skolearbejdet, og at han efterhånden nød tillid i befolkningen.⁷⁰ Trods et smukt vidnesbyrd fra Flor fik Viinsted ikke apotekerbevillingen.

Lavmålet i elevtallet 1867–68 skyldes måske Viinstedes rejseplaner, der kan være rygtedes. Viinsted havde, da undervisningen begyndte i november 1867 med den ene elev (senere to) blandede følelser, når det gjaldt fremtiden. Han skrev, at han jo ikke havde fået apoteket, »... og når jeg skal være ærlig, var jeg vel heller ikke så ivrig for at nå det, som jeg kunne have været, da lysten til at blive herovre var nok så stor. Imidlertid føjede jeg min familie og navnlig gamle fader i hans ønske, og de så nu, at det ikke var så let at blive apoteker, som de mente.« Men Viinsted så i øjnene, at de økonomiske forhold kunne tvinge ham væk fra Ågård, og han mente, at Knudsen snart ville rejse, da der var for ensomt for ham. »Det synes altså nu at være kommet til et vendepunkt for mig, thi når skolen ikke længere kan gå, anser jeg mig for temmelig overflødig herovre ...« Han havde kun kunnet leve takket være den understøttelse, Regenburg havde skaffet ham, og af hjælp fra familien og fra Knudsen; men det pinte Viinsted at skulle være afhængig af andres hjælp.⁷¹

Først i slutningen af 1868 tog Viinsted det afgørende skridt, der bragte ham væk. Ud over økonomien var der private grunde, som han ikke omtaler nærmere i sine korrespondancer. I Flensborg havde han truffet en pige, han forlovede sig med, Inger Vilhelmine Hansen fra Ålborg. Hun var en slægning til den danske pastor Carstens i Flensborg. Hendes moder var enke, og hun skulle følge med datteren til hendes nye hjem. Den 4. januar 1869 søgte Viinsted bevilling til et nyoprettet apotek i Kjellerup i Nørrejylland. Denne gang indstillede Sundhedskollegiet til Justitsministeriet, at Viinsted fik apotekerprivilegiet. Utvivlsomt var det hans indsats i det nationale arbejde, der gjorde udslaget, for ellers var det kollegiets princip, at man for at blive apoteker skulle have haft uafbrudt beskæftigelse som farmaceut. Den 26. februar godkendte kongen, at Viinsted fik privilegiet.⁷²

Mens dette stod på var Viinsted imidlertid i fuld gang med at engagere sig i et højskoleprojekt i Sundeved. Han redegjorde for situationen i et brev til Ludvig Schrøder: »På Ågård vil det ikke ret gå, da befolkningen her i egnen er alt for blandet og fattig til, at den kan støtte den, og folk fra nordligere egne har en afgjort modvilje mod at sende deres sønner sydpå ...« Ydermere ville den nyoprettede højskole i Brøns tage eleverne fra vesteregnen. Under alle omstændigheder ville Viinsted bryde op fra Ågård, »da jeg ikke kan se andet, end at jeg er

overflødig dér, og de økonomiske forhold tillige er så slette, at jeg ikke kan gifte mig dér.« Selv om han ville forsøge at få et apotek, var han nu blevet fristet af sundevedernes plan, uanset at der samtidig forventedes oprettet en skole på Als, som Knudsen i så fald skulle forestå. Viinsted bad nu Schrøder om en undervisningsplan fra Askov. Sundevederne ønskede en sommerskole for piger på den nye højskole, og derfor måtte Askov blive forbilledet. Viinsted skulle forhandle nærmere med sundevederne den 27. januar.⁷³

Dette blev dog ikke til noget, uden at det kan siges hvorfor. Den normalt ikke pålidelige familieoverlevering vil vide, at Viinsteds kommende kone foretrak at blive apotekerfrue. I stedet blev Adolf Knudsen forstander på den nye højskole på Sandbjerg Slot, hvor det gik skidt for ham. Allerede 1871 gav han op efter at være kommet i bitter konflikt med den lokale stifterkreds.⁷⁴

I marts 1869 var Viinsted i Kjellerup, hvor det nye apotek skulle bygges. Han skrev til Schrøder, at det ikke var blevet til noget med skolen i Sundeved, og »... jeg vil også se at vedblive med skolen på Ågård, da stemningen i befolkningen er for, at den skal vedblive.« Han håbede, at han ville kunne få en flink stedfortræder, som kunne overtage de naturvidenskabelige fag, for til forstanderpladsen havde han allerede en passende person. Han håbede, at Schrøder kunne anwise en lærer, der ville tage til Ågård i november 1869, for da ville Viinsted blive nødt til at flytte til Kjellerup for at få apoteket igang.⁷⁵

Ågård efter Viinsted

Det ser således ud til, at Viinsted fik gennemført vinterskolen for holdet 1868–69, måske også en sommerskole. Som medhjælp havde han fået lærer Hans Mikkelsen Tofte (1825–1917), der 1851–67 havde været degn ved den danske menighed i Flensborg. Formentlig var det ham, Viinsted i foråret 1869 havde udset til forstander. En lærer med særlige forudsætninger for at undervise i naturvidenskaberne blev næppe knyttet til skolen. Tofte førte selv skolen videre og købte ejendommen i 1876. Skolen eksisterede til 1889, da forbudet mod dansk undervisning lukkede de få danske højskoler i Sønderjylland.

Monrad beklagede i november 1869 Viinsteds afrejse og også den tilstand, han efterlod skolen i: »Når den stakkels V. har taget alt med så yderlig, som han har, må man vel undskylde ham lidt med, at hans omstændigheder overhovedet er så usle, som de vistnok er; vi har alle

meget ondt af ham. Han vil næppe finde den livstilsfredsstillelse hist oppe i sin nye stilling, som han fandt her.«⁷⁶

Om skolen i Toftes tid kan der ikke siges meget andet end, at den fortsatte. Fra Tofte er der ikke bevaret breve fra den tid, svarende til Viinsteds. Viinsteds indsigt i landbrugsvidenskaberne, som var en styrke for skolen under alle forhold, har Tofte ikke haft; men i enhver omtale fra samtid og eftertid roses hans idealisme. Nu huskes han måske mest som faderen til »de sønderjyske piger«. En Flensborgfotograf fotograferede hans to døtre i folkedragt, et billede, der blev landskendt og bl.a. brugt i tegningsform på omslaget af Sprogforeningens Almanak.

I årene 1889–92 forsøgte Tofte at drive Ågård videre; men i 1892 blev ejendommen ved tvangsauktion overtaget af den danske sparekasse i Flensborg og senere af rigsdagsmand Gustav Johannsen i få år. Tofte flyttede til en datter på Fyn, hvor han døde i 1917.

I begyndelsen af århundredet blev højskoleejendommen delt i to. Det var på en ejendom på den fraskilte del, at landråden i Flensborg amt fra 1946, Fr. Wilh. Lübke, den senere ministerpræsident i Slesvig-Holsten 1952–54, residerede. Højskoleledelsen er forblevet på tyske hænder. Den gamle højskolebygning ligger der endnu.

Ikke langt derfra ligger nu den danske Jaruplund Højskole, der begyndte sin virksomhed 1950. Om nogen kontinuitet fra Viinsteds og Toftes gamle skole er der ikke tale, mere om et geografisk sammentræf. De folkelige og politiske forudsætninger for de to højskoler var vidt forskellige. Jaruplund Højskole har nu bestået med godt resultat i 33 år, mens den gamle forløber med sine 26 års virksomhed og usikre indflydelse er næsten glemt.

Efterskrift. J. A. Viinsted efter Ågårdtiden.

Viinsted blev som det levende og energiske menneske, han var, ikke skuffet i sin gerning efter Ågårdtiden, som Monrad havde formodet. Endelig den 19. april 1870, da Kjellerup apotek var bygget, kunne han holde bryllup med sin da 19-årige forlovede. Selv var han da næsten 40 år. Der kom otte børn i ægteskabet foruden dem, der blev ofre for tidens store spædbørnsdødelighed. Kendtest af hans mange børn blev botanikeren Knud Wiinstedt (1878–1964). En anden søn Egil blev apoteker, sidst i Ålborg.

Til 1877 drev Viinsted det apotek, han byggede i Kjellerup. Han deltog ivrigt som foredragsholder på landbomøder på egnen og

dyrkede mange planter i sin have, dels til undervisningsbrug, dels til anvendelse i apoteket. Den 1. december 1876 overtog han Svaneapoteket i Horsens, som han drev til sin død i 1909. Det flyttede 1904 til en nyopført ejendom »Viinstedhus«. I Horsens var Viinsted medlem af byrådet 1886–97 for Højre. Som byrådsmedlem interesserede han sig i overensstemmelse med sine faglige forudsætninger særlig for byens sundhedsforhold så som kloakeringen og ordningen af forholdene på slagtehuset. Hans virksomhed som landbrugsfaglig foredragsholder fortsatte i stort omfang. Endelig blev han, hvad der ikke kan overraske, en ledende kraft i byens sønderjyske forening, Sønderjydsk Forening for Horsens og Omegn, som han var formand for 1894–1908.⁷⁷ – Som en påskønnelse for Viinsteds indsats på disse mange områder udnævnte kongen ham i 1902 til justitsråd.⁷⁸ Viinsted døde i Horsens den 3. november 1909 på sin 79-års fødselsdag.

UTRYKTE KILDER

Rigsarkivet, København:

Ministeriet for hertugdømmet Slesvig. Forestillinger: 175/61, 80/62, 41/63, 73/63, 35/64, 65/64.

Justitsministeriet. 1. ktr. Forestillinger 1869, 29. Journalsag 1869, 355. Forestillinger 1902, 14. Journalsag 1901, B 3933⁶³.

Finansministeriet. Sekretariatet. Journalsag 1863, 1868.

Privatarkiver: Th. A. J. Regenburg, Sofus Høgsbro, Heinrich v. Nutzhorn.

Det kongelige Bibliotek, København:

Håndskriftsamlingen:

Chr. Flors arkiv. Ny kgl. samling 1766.

Ludvig Schrøders arkiv. Ny kgl. samling 3550.

Erhvervsarkivet, Århus:

Det kgl. danske Landhusholdningsselskabs arkiv. Brevdagbøger, brevkopibøger og journalsager vedr. sagerne 1862/191, 1863/412 og 413, 1864/83 og 1865/406.

Landsarkivet for de sønderjyske landsdele, Åbenrå:

Rødning Højskoles arkiv.

Landboforeningen for Flensborg og Omegn. Forhandlingsprotokol 1866–1907.

Byarkivet i Horsens:

Forhandlingsprotokol for Sønderjydsk Forening for Horsens og Omegn.

TRYKTE KILDER OG LITTERATUR

De danske Apotekers Historie. Bd. 3, 1933.

Nicolaus Eggers: Augaard. Jahrbuch für die Schleswigsche Geest 1962, s. 59–75.

Danmarks Folkehøjskole 1844–1944. Festskrift udgivet af Foreningen for Højskoler og Landbrugsskoler. 1944.

Flensborg Avis 6. 11. 1909.

H. F. Garde: Dansk højskolemand i Sønderjylland efter 1864. Breve fra Adolf Knudsen 1866–71. Sønderjyske Årbøger 1977, s. 34–59.

Hans Hansen (red.): Den nordslesvigske Landboforening i Storm og Magsvejr gennem hundrede Aar. Haderslev 1946.

Sofus Høgsbro: Brevveksling og Dagbøger. Udgivet af Hans Lund. Bd. I, 1858–74. U. år. Højskolens ungdomstid i breve I–II. Udgivet ved Roar Skovmand. 1960.

Peter Ingwersen: Augaard. Beitrag zur Geschichte der Freibondengüter. Jahrbuch des Angler Heimatvereins 1951, s. 41–60. – Samme: Aus der Geschichte Augaards. Sst. s. 104–107.

Kjellerup apotek 1868 – 25. november – 1968. Kjellerup 1968.

Landbovirke omkring Flensborg Fjord gennem 100 år. Åbenrå 1966.

Seit Menschengedenken. Henrik Lassens Gedenkblätter. 1936.

Jesper Madsen: J. A. Viinsted. Sprogforeningens Almanak 1911, s. 70–74.

Nationale og sproglige Forhold i og om Flensborg i treserne. Uddrag af Breve ved Cl. Clausen. Gads danske Magasin 1920, s. 353–362.

H. F. Petersen: Fra sydslesvigske Præstegaarde. 1938.

H. F. Petersen: Ågård højskole 1863–89. Jaruplund højskole 1963, s. 25–45.

H. Rosendal: Nogle Bidrag til Rødding Højskoles Historie. Kolding 1894.

Fr. Schrøder: Ludvig Schrøders Liv og Gerning, I, 1935.

Ludvig Schrøder: Minder fra Kjøbenhavn, Rødding og Askov i Sæxtierne. Gads danske Magasin 1906–07, s. 417–30.

Roar Skovmand: Folkehøjskolen i Danmark 1841–1892. 1944.

J. N. H. Skrumsager: Paa Rødding Højskole 1859–61. Rødding Højskoles årsskrift 1930 s. 60–71, og 1931, s. 70–84.

Sønderjyllands Historie, bd. 5.

Poul Terp: Erindinger fra en dansk Bondes lange Liv. Memoirer og Breve bd. 40, 1923.

J. A. Viinsted: Minder fra Krigsaaret 1864. Nordslesvigsk Søndagsblad 1901, s. 65–68 og 73–76.

William E. Wiinstedt: En marinelæges dagbog i Vestindien og ved Østersøeskadren. 1979.

NOTER OG HENVISNINGER

Hovedkilden til Ågård Landboskoles historie i årene 1863–69 er J. A. Viinstedts breve særlig til Chr. Flor og Th. A. J. Regenburg. Desværre må de breve, Viinsted selv har modtaget, anses for tabte. I Jaruplund højskoles årsskrift 1963 har H. F. Petersen helt eller delvis offentliggjort nogle af brevene til Flor og Regenburg; men af brevene til Flor har han kun haft kendskab til dem, der ligger i Regenburgs arkiv, idet Flor har sendt nogle af brevene videre til Regenburg. Størstedelen af brevene til Flor ligger i

Flors eget arkiv. Basis for artiklen her er samtlige breve, der findes fra Viinsted i offentlige samlinger i Danmark. Brevstoffet fra de sidste år på Ågård er dog meget sparsomt.

Forkortelser i henvisninger:

ark = arkiv

Fl = Chr. Flor

R = Th. A. J. Regenbug

S = Ludvig Schrøder

V = J. A. Viinsted

1. Højskolens ungdomstid I, s. 132, 219.
2. Do. s. 229.
3. Do. s. 248. Sofus Høgsbro til Fl 6. 5. 1858.
4. Sofus Høgsbro til L. C. Hagen 29. 3. 1857, Højskolens ungdomstid I, s. 220.
5. SprF Alm 1911, s. 71. Lignende udtalelser i Poul Terp: Erindringer fra en dansk bondes lange liv, s. 68: »... det betydeligste menneske, jeg har kendt«, i J. N. H. Skrumsager: På Rødding Højskole 1859–61, s. 72 f, og i Henrik Lassen: Seit Menschengedenken s. 47.
6. Højskolens ungdomstid I, s. 230 f.
7. J. L. Knudsen til S 6. 6. 1862, Højskolens ungdomstid II, s. 45.
8. Ludvig Schrøder: Minder fra Kjøbenhavn, Rødding og Askov s. 425.
9. S til Rasmus Fenger 18. 12. 1862, Højskolens ungdomstid II, s. 60.
10. Fl til Sofus Høgsbro 3. 5. 1858, Højskolens ungdomstid I, s. 246 f.
11. V til Fl 21. 1. 1862, Fl ark.
12. V til Fl 8. 2. 1862, Fl ark.
13. V til Fl 20. 2. 1862, R ark.
14. V til Fl 21. 4. 1862, R ark.
15. V til Fl 20. 3. 1862, Fl ark.
16. E. Thomsen til R 16. 5. 1862, R ark.
17. Ministeriet for hertugdømmet Slesvig, Forestillinger, 175/1861. Landhusholdningsselskabets arkiv, journalsag 1862/191.
18. J. A. Viinsted: Reise i England og Skotland 1862. Tidsskrift for Landoeconomie, 3. rk., 12. bd., 1864, s. 248–91.
19. V til Fl 18. 11. 1862, R ark.
20. A. Henningsen til R 30. 11. 1862. Trykt i Fra sydslesvigske Præstegaarde s. 100 f.
21. V til Fl 1. 1. 1863, Fl ark.
22. Ministeriet for hertugdømmet Slesvig, Forestillinger, 80/1862, 41 og 73/1863, 34 og 65/1864. Finansministeriet, Sekretariatet, journalsag 1863/1868.
23. Om Ågårds historie se Peter Ingwersens og Nicolaus Eggers arbejder.
24. V til Landhusholdningsselskabets præsident B. S. Jørgensen 21. 11. 1863, Landhusholdningsselskabets ark j. nr. 412/1863.
25. I Fl ark findes et timeplanforslag fra V af 5. 2. 1863. Det er trykt s. 117 hos Rosendal, der dog henlægger det til efteråret 1863.
26. Landhusholdningsselskabets ark j. nr. 413/1863.
27. S til Fl 9. 5. 1863, Højskolens ungdomstid II, s. 82.
28. V til S 11. 5. 1863, S ark.

29. V til Fl 8. 5. 1863, Fl ark.
30. Do.
31. V til Fl 23. 2. og 22. 3. 1863, Fl ark.
32. V til Fl 8. 5. 1863, Fl ark.
33. V til S 11. 5. 1863, S ark.
34. V til Heinrich v. Nutzhorn 3. 6. 1863, Nutzhorn ark, og til S 22. 9. 1863, S ark.
35. V til S 22. 9. 1863, S ark.
36. Do.
37. V til S 29. 11. 1863, S ark.
38. V til S 11. 5. 1863, S ark.
39. V til Heinrich v. Nutzhorn 3. 6. 1863, Nutzhorn ark.
40. V til S 29. 11. 1863, S ark.
41. V til S 11. 5. 1863, S ark.
42. V til Fl 8. 10. 1863, R ark.
43. V til Sofus Høgsbro 17. 12. 1863, Høgsbro ark, og til Fl 8. 10. 1863, Fl ark.
44. V til Fl 2. 12. 1863, Fl ark.
45. V til Sofus Høgsbro 17. 12. 1863, Høgsbro ark.
46. V til Sofus Høgsbro 2., 5. og 15. 2. 1863 (et fortsat brev), Høgsbro ark.
47. V til Ludvig Petersen 25. 3. 1864, R ark.
48. William E. Wiinstedt: En marinelæges dagbog s. 172.
49. V til A. Henningsen 26. 11. 1864, R ark.
50. V til Fl 10. 12. 1864, Fl ark.
51. V til Fl 22. 1. 1865, Fl ark.
52. V til Fl 10.12. 1864, Fl ark.
53. V til Fl 10. 7. 1865, Fl ark.
54. Chr. Monrad til H. Kayser ultimo 1867, R ark.
55. V til Fl 8. 11. 1865, Fl ark.
56. V til Fl 15. 11. 1866, Fl ark. Landhusholdningsselskabets ark j. nr. 412 og 413/1863.
57. V til Fl 15. 11. 1866, Fl ark, V til R 30. 5. 1867 og 8. 5. 1868, R ark.
58. Heinrich Thomsen til Fl 26. 11. 1865, Fl ark.
59. V til Fl 29. 12. 1865, Fl ark.
60. V til A. Henningsen 7. 12. 1866, R ark.
61. V til Fl 15. 11. 1866, R ark.
62. V til Fl 15. 11. 1866, 17. 11. 1867, Fl ark, til R 30. 5. 1867, 8. 5. 1868, R ark, og til S 21. 1. 1869, S ark.
63. Ad. Knudsen til Heinrich v. Nutzhorn 27. 2. 1868, Nutzhorn ark.
64. Aarhus Stiftstidende 25. 6 og Berlingske Tidende 30. 6. 1866. V til Fl 15. 11. 1866, Fl ark.
65. V til Fl ?. 3. 1865, Fl ark.
66. V til Fl 17. 2. 1866, Fl ark.
67. V til A. Henningsen 7. 12. 1866, R ark.
68. Chr. Monrad til H. Kayser ultimo 1867, R ark.
69. Landbovirke omkring Flensborg Fjord, s. 11–54, 73, forhandlingsprotokol for Landboforeningen for Flensborg og omegn.
70. V til Fl 12. 4. 1867, Fl ark.
71. V til Fl 17. 11. 1867, Fl ark.
72. Justitsministeriet 1. kt. j. nr. 355, 1869.
73. V til S 21. 1. 1863, S ark.

74. H. F. Garde: Dansk højskolemand i Sønderjylland efter 1864.
75. V til S 24. 3. 1869, S ark.
76. Chr. Monrad til R 18. 11. 1869, R ark.
77. Forhandlingsprotokol for Sønderjydske Forening for Horsens og Omegn.
78. Justitsministeriet 1. ktr. j. nr. B 3933⁶³, 1901.